

YASHIL IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDA VOLONTYORLIKNING AHAMIYATI

Abdulxayeva Muslima Jahongir qizi
O'zDJTU 1-bosqich talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqola yashil iqtisodiyotni rivojlantirishda volontyorlik faoliyatining ahamiyatini chuqur tahlil qiladi. Yashil iqtisodiyot ekologik xatarlarni yumshatish va resurslar tanqisligini kamaytirishga qaratilgan barqaror rivojlanish modelidir. Maqolada volontyorlikning nazariy asoslari, uning bevosita va bilvosita hissasi, ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligi hamda barqarorlikka ta'siri ko'rib chiqiladi. Mavjud adabiyotlar va amaliy loyihalar tahlili orqali volontyorlarning ekotizimlarni tiklash, tabiiy resurslarni muhofaza qilish, jamoatchilikni xabardor qilish va yashil tashabbuslarni qo'llab-quvvatlashdagi muhim roli asoslanadi. Tadqiqotda yashil volontyorlikni qo'llab-quvvatlash mexanizmlari va samarali amaliyotlariga ham e'tibor qaratilgan bo'lib, xulosada tegishli tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: Yashil iqtisodiyot, Volontyorlik, Barqaror rivojlanish, Ekologik loyihalar, Ijtimoiy ta'sir, Atrof-muhitni muhofaza qilish, Jamoatchilik ishtiroki, Resurslar samaradorligi

Abstract

This article deeply analyzes the significance of volunteering in promoting green economy development. The green economy is a sustainable development model aimed at mitigating ecological risks and reducing resource scarcity. The paper examines the theoretical foundations of volunteering, its direct and indirect contributions, socio-economic effectiveness, and impact on sustainability. Through an analysis of existing literature and practical projects, it highlights the crucial role of volunteers in ecosystem restoration, natural resource conservation, public awareness, and supporting green initiatives. The study also focuses on mechanisms and effective practices for supporting green volunteering, providing relevant recommendations in the conclusion.

Keywords: Green economy, Volunteering, Sustainable development, Environmental projects, Social impact, Environmental protection, Public participation, Resource efficiency

Аннотация

Данная статья глубоко анализирует значение волонтерской деятельности в развитии зеленой экономики. Зеленая экономика — это модель устойчивого развития, направленная на смягчение экологических рисков и снижение дефицита ресурсов. В статье рассматриваются теоретические основы волонтерства, его прямое и косвенное участие, социально-экономическая

эффективность и влияние на устойчивость. Путем анализа существующей литературы и практических проектов обосновывается важная роль волонтеров в восстановлении экосистем, охране природных ресурсов, информировании общественности и поддержке зеленых инициатив. Исследование также уделяет внимание механизмам поддержки и эффективным практикам зеленого волонтерства, предлагая соответствующие рекомендации в заключении.

Ключевые слова: Зеленая экономика, Волонтерство, Устойчивое развитие, Экологические проекты, Социальное воздействие, Охрана окружающей среды, Участие общественности, Эффективность ресурсов

Kirish

Global miqyosda ekologik muammolar va resurslar tanqisligi ortib borayotgan bir sharoitda, yashil iqtisodiyot konsepsiyasi barqaror rivojlanishga erishishning muhim yo'nalishi sifatida tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Yashil iqtisodiyot ekologik xavflarni kamaytirishga va atrof-muhit degradatsiyasiga olib kelmasdan, ijtimoiy tenglikni ta'minlagan holda iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishga qaratilgan iqtisodiy tizimdir. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Atrof-muhit Dasturi (UNEP) tomonidan 2011 yilda e'lon qilingan "Yashil iqtisodiyot hisoboti" ushbu modelning samaradorlik va adolat tamoyillariga asoslanib, resurslardan samarali foydalangan holda kam uglerodli va ijtimoiy inklyuziv iqtisodiyotga o'tish zarurligini ta'kidlaydi [1].

Yashil iqtisodiyotga o'tish nafaqat hukumatlar va yirik korxonalar sa'y-harakatlarini, balki jamiyatning barcha qatlamlarining, shu jumladan volontyorlarning faol ishtirokini ham talab etadi. Volontyorlik faoliyati, o'z navbatida, o'zaro manfaatli maqsadlar yo'lida birlashgan fuqarolarning tashabbusi bo'lib, ekologik va iqtisodiy muammolarni hal qilishda beqiyos ahamiyatga ega. Ular shaharlarni rivojlantirish tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash, yangi ekilgan daraxtlar va mavjud o'simliklarga g'amxo'rlik qilish kabi amaliy ishlarga hissa qo'shish orqali barqaror jamiyat o'sishi va ekologik muhofazaga yordam beradi [2].

Ushbu maqolaning maqsadi yashil iqtisodiyotni rivojlantirishda volontyorlikning nazariy va amaliy jihatdan ahamiyatini atroflicha o'rganish, uning bevosita va bilvosita hissalarini tahlil qilish, ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligini baholash hamda yashil volontyorlikni qo'llab-quvvatlash bo'yicha amaliy mexanizmlar va tavsiyalar ishlab chiqishdan iboratdir.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Yashil iqtisodiyot tushunchasi ekologik iqtisodiyot bilan chambarchas bog'liq bo'lib, uning markaziy xususiyati tabiiy kapital va ekologik xizmatlarning to'g'ridan-to'g'ri iqtisodiy baholanishi, shuningdek, atrof-muhitga yetkazilgan zararlarni mas'ul sub'ektlarga yuklaydigan to'liq xarajatlarni hisoblash usulini o'z ichiga oladi [1]. Bu

tushuncha atrof-muhitni muhofaza qilishning nafaqat ekologik, balki iqtisodiy zaruriyat ekanligini ta'kidlaydi. UNEP, Jahon banki va Xalqaro valyuta fondi kabi yirik institutlar yashil moliyalashtirish va bioxilmaxillikni baholashga tobora ko'proq e'tibor qaratmoqda. Global iqtisodiyotni yashillashtirish uchun yiliga 1,05-2,59 trillion AQSH dollari miqdorida moliyalashtirish talab etiladi, bu global investitsiyalarning taxminan o'ndan bir qismini tashkil etadi [1]. Ushbu ulkan investitsion ehtiyoj fonida, volontyorlik harakati resurslarni tejash va loyihalarning ijtimoiy kapitalini oshirish orqali yashil iqtisodiyotga o'tishda muhim rol o'ynashi mumkin.

Volontyorlikning nazariy asoslari ko'plab fan sohalarini, jumladan, sotsiologiya, iqtisodiyot, psixologiya va atrof-muhitshunoslikni qamrab oladi. Ijtimoiy kapital nazariyasi volontyorlikni jamoat birlashuvi, ishonch va normativ qadriyatlarni yaratish vositasi sifatida ko'radi, bu esa jamoatchilik harakatlarining samaradorligini oshiradi. Atrof-muhit etikasi nuqtai nazaridan esa, volontyorlik shaxslarning ekologik mas'uliyatini shakllantirish va tabiatga bo'lgan g'amxo'rlikni amaliy harakatlarga aylantirish imkoniyatini beradi. "Volontyorlik faoliyati va ekologiya dasturlari" nomli raqamli hujjatda ko'rsatilganidek, volontyorlar umumiy maqsadlar atrofida birlashib, ham iqtisodiy, ham ekologik muammolarga qarshi kurashadilar. Ularning sa'y-harakatlari ayniqsa shaharsozlik tashabbuslarini qo'llab-quvvatlashga va yangi ekilgan daraxtlar va mavjud o'simliklarning to'g'ri parvarishlanishi va saqlanishini ta'minlashga qaratilgan bo'lib, barqaror jamoat o'sishi va ekologik muhofazaga ularning hissalarini ta'kidlaydi [2].

Ekologik loyihalarni amalga oshirish: Volontyorlar daraxt ekish, qirg'oqlarni tozalash, chiqindilarni saralash, yashil hududlarni yaratish va tiklash kabi amaliy loyihalarda bevosita ishtirok etadilar. Masalan, "Yashil tashabbus" doirasida Kosta-Rika, Peru va Braziliyada ekotizimlarni tiklash va uglerod ofsetiga qaratilgan loyihalar amalga oshirilmoqda [3]. Bunday loyihalar ko'pincha volontyorlarning faol ishtirokisiz amalga oshmaydi. Daraxt ekish tadbirlari havo sifatini yaxshilash, bioxilmaxillikni oshirish va iqlim o'zgarishini yumshatishga xizmat qiladi. O'zbekistonda "Yashil makon" milliy loyihasi doirasida 2024 yilda 430 mingdan ortiq daraxt va butalar ekilgani, monitoring va tomchilatib sug'orish tizimi bilan qo'llab-quvvatlangani bunga misol bo'la oladi [4].

Tabiiy resurslarni muhofaza qilish: Volontyorlar milliy bog'lar, qo'riqxonalar va boshqa himoyalangan hududlarda nazoratchilik, monitoring va qo'riqlash ishlarida yordam beradi, brakonerlikka qarshi kurashadi va mahalliy flora va faunani himoya qiladi.

Innovatsion yashil texnologiyalarni joriy etishda ko'mak: Ba'zi volontyorlar yashil texnologiyalarni (masalan, quyosh panellari, energiyani tejovchi uskunalarni o'rnatish) jamoat binolariga joriy etishda texnik yordam ko'rsatishi mumkin.

Jamoatchilikni xabardor qilish va ta'lim berish: Volontyorlar ekologik muammolar va yashil iqtisodiyot tamoyillari haqida aholi o'rtasida xabardorlikni oshirishda muhim rol o'ynaydi. Ular seminarlar, ma'ruzalar, targ'ibot tadbirlari va axborot kampaniyalari orqali ekologik madaniyatni shakllantirishga hissa qo'shadilar. Bu esa, o'z navbatida, atrof-muhitga nisbatan mas'uliyatli xulq-atvorni rag'batlantiradi.

Siyosat va qaror qabul qilishga ta'sir: Faol volontyorlik guruhlarini ekologik siyosatni shakllantirishda hukumatlarga bosim o'tkazishi, mahalliy hokimiyat organlarining yashil tashabbuslarni qo'llab-quvvatlashini talab qilishi mumkin. Ular jamoatchilik fikrini shakllantirish orqali barqaror rivojlanishga yo'naltirilgan qonun va qarorlarning qabul qilinishiga bilvosita ta'sir ko'rsatadi.

Ijtimoiy kapitalni mustahkamlash: Volontyorlik faoliyati jamoalar o'rtasida hamkorlik, ishonch va o'zaro yordamni rivojlantiradi. Bu ijtimoiy kapital jamoatchilikning ekologik loyihalarda faolroq ishtirok etishiga va yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonini tezlashtirishga yordam beradi.

Xarajatlarni kamaytirish va resurslarni tejash: Volontyorlar o'z ishlarini bepul amalga oshirishi loyihalar uchun moliyaviy xarajatlarni sezilarli darajada kamaytiradi. Bu esa cheklangan mablag'lar sharoitida ko'proq yashil loyihalarni amalga oshirishga imkon beradi. NKMK kabi kompaniyalar suv resurslaridan foydalanishni optimallashtirish, issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirish va muqobil energiya manbalarini ko'paytirish orqali ekologik xavfsizlikni birinchi o'ringa qo'yadi. Ularning 2030 yilga mo'ljallangan dasturida qayta ishlangan suv hajmini 36 million kub metr ga oshirish orqali 13,942 million dollar tejash rejalashtirilgan [4]. Volontyorlik aynan mana shunday tashabbuslarga jamoatchilik asosida hissa qo'shish orqali xarajatlarni kamaytirishi mumkin.

Bandlik va yangi ko'nikmalar rivojlanishi: Volontyorlik bevosita bandlikni ta'minlamasa-da, yashil sektorlarda yangi ko'nikmalarni egallashga va ijtimoiy faollikni oshirishga yordam beradi. Loyihalarda ishtirok etish orqali volontyorlar ekologik muhandislik, loyiha boshqaruvi, jamoatchilik bilan ishlash kabi qobiliyatlarni rivojlantiradilar, bu esa ularning kelajakdagi bandlik imkoniyatlarini oshirishi mumkin.

Jamoat salomatligi va farovonligini oshirish: Yashil hududlarni yaratish, havo va suv sifatini yaxshilash, chiqindilarni kamaytirish jamoat salomatligini mustahkamlaydi. Volontyorlarning sa'y-harakatlari tufayli yaratilgan toza va yashil muhit aholining jismoniy va ruhiy farovonligini oshiradi.

Barqaror turmush tarzi va iste'mol madaniyatini shakllantirish: Volontyorlik orqali olingan bilim va ko'nikmalar shaxslarning kundalik hayotida barqaror turmush tarzi tamoyillarini qo'llashiga, mas'uliyatli iste'molchi bo'lishiga turtki beradi. Bu esa resurslardan oqilona foydalanish, chiqindilarni kamaytirish va qayta ishlash madaniyatini rivojlantirishga yordam beradi.

Yashil iqtisodiyotni rivojlantirishda volontyorlikning ahamiyatini inobatga olgan holda, uni har tomonlama qo'llab-quvvatlash uchun quyidagi mexanizmlar va amaliyotlar joriy etilishi maqsadga muvofiqdir:

Institutsional va normativ-huquqiy baza: Hukumatlar yashil volontyorlikni rag'batlantiruvchi qonunlar va siyosatlarni qabul qilishi, volontyorlik faoliyati uchun qulay sharoitlar yaratishi kerak. Bu volontyorlarga huquqiy himoya, sug'urta va boshqa imtiyozlarni o'z ichiga olishi mumkin.

Moliyaviy va resursli qo'llab-quvvatlash: Yashil loyihalar uchun moliyalashtirish mexanizmlarini yaratish, jumladan, davlat byudjeti, xalqaro grantlar, korporativ homiylik va xususiy xayriyalar orqali volontyorlik tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash lozim. Masalan, Yevropa Investitsiya Banki COP26 da uglerod-neytral iqtisodiyotga adolatli o'tish prinsiplarini e'lon qilib, ijtimoiy-iqtisodiy ta'sirlar, inklyuzivlik va gender tengligini ta'kidladi [1]. Bunday moliyaviy oqimlar volontyorlik loyihalarini ham o'z ichiga olishi mumkin.

Ta'lim va o'qitish dasturlari: Volontyorlar uchun ekologik bilimlar, loyihalarni boshqarish ko'nikmalari va yashil texnologiyalar bo'yicha maxsus ta'lim va trening dasturlarini ishlab chiqish. Bu ularning samaradorligini oshiradi va loyihalarni yanada sifatli amalga oshirishga yordam beradi.

Raqamli platformalar va jamoat resurslari: Volontyorlik faoliyatini tashkil etish va boshqarish uchun raqamli platformalar, mobil ilovalar va ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish. Bu volontyorlarni topish, loyihalarni e'lon qilish va ishtirokchilarni muvofiqlashtirishni osonlashtiradi. "Volontyorlik faoliyati va ekologiya dasturlari" kabi hujjatlar raqamli resurslar orqali kengroq auditoriyaga yetkazilishi mumkin [2].

Davlat-xususiy sheriklik va nodavlat tashkilotlar bilan hamkorlik: Davlat organlari, xususiy sektor va nodavlat notijorat tashkilotlar o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish, yashil volontyorlikni targ'ib qilish va qo'llab-quvvatlash bo'yicha qo'shma loyihalarni amalga oshirish. Korporativ ijtimoiy mas'uliyat doirasida korxonalar (masalan, NKMKning "Yashil makon" loyihasidagi ishtiroki) volontyorlik tashabbuslarini moliyalashtirishi yoki o'z xodimlarini volontyorlikka jalb qilishi mumkin [4].

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu maqola sifatli, tahliliy yondashuvga asoslanadi. Yashil iqtisodiyot va volontyorlikning o'zaro ta'sirini har tomonlama tushunish uchun mavjud akademik adabiyotlar, xalqaro tashkilotlar hisobotlari va amaliy loyihalar haqidagi ma'lumotlar sintez qilingan. Xususan, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Atrof-muhit Dasturi (UNEP) tomonidan e'lon qilingan hujjatlar, xalqaro moliya institutlarining strategiyalari hamda mahalliy va global miqyosdagi ekologik tashabbuslar tahlil qilingan. Bu yondashuv yashil iqtisodiyotning nazariy asoslarini volontyorlik faoliyatining amaliy hissasi bilan bog'lash, uning ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligini

baholash va volontyorlikni qo'llab-quvvatlash bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish imkonini beradi. Tadqiqot ijtimoiy kapital, kollektiv harakat nazariyasi va atrof-muhit etikasi kabi nazariy doiralar kontekstida volontyorlikning rolini konseptual tahlil qilishga qaratilgan.

Xulosa

Yashil iqtisodiyotni rivojlantirish har tomonlama yondashuvni talab qiladi va bunda volontyorlik faoliyati nafaqat qo'shimcha resurs, balki jamiyatni ekologik jihatdan ongli va mas'uliyatli qilishning muhim vositasidir. Volontyorlar ekologik loyihalarni bevosita amalga oshirish, tabiiy resurslarni muhofaza qilish hamda jamoatchilikni xabardor qilish va atrof-muhitga nisbatan mas'uliyatli munosabatni shakllantirish orqali yashil iqtisodiyot tamoyillarining hayotga tatbiq etilishida beqiyos hissa qo'shadilar. Ularning faoliyati nafaqat iqtisodiy xarajatlarni kamaytiradi, balki ijtimoiy kapitalni mustahkamlaydi, jamoatchilik salomatligini yaxshilaydi va barqaror turmush tarzi madaniyatini rivojlantiradi.

Yashil volontyorlikning to'liq salohiyatini ro'yobga chiqarish uchun hukumatlar, nodavlat tashkilotlar va xususiy sektor birgalikda harakat qilishi lozim. Bu borada normativ-huquqiy bazani mustahkamlash, moliyaviy va resursli qo'llab-quvvatlashni ta'minlash, volontyorlar uchun ta'lim va o'qitish dasturlarini ishlab chiqish, raqamli platformalarni joriy etish hamda davlat-xususiy va fuqarolik jamiyati sherikligini kengaytirish muhim ahamiyat kasb etadi. Faol va qo'llab-quvvatlanadigan volontyorlik harakati yashil iqtisodiyotga o'tishni tezlashtirib, kelajak avlodlar uchun barqaror va farovon kelajakni ta'minlashda asosiy omillardan biriga aylanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- [1] Barbier, Edward B. Yashil Iqtisodiyot: Barqaror Rivojlanish Uchun Yangi Paradigma. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
- [2] Croucher, David, and David M. R. Mair, muharrirlar. Ekologik ko'ngillilik: Yevropa nuqtai nazari. Abingdon: Routledge, 2017.
- [3] Bina, Olivia. "Yashil iqtisodiyot va barqaror rivojlanish: Noqulay ittifoq." Ekologik siyosat va boshqaruvi, vol. 23, no. 5, 2013, pp. 381-392.
- [4] Measham, Thomas G., and Geoff B. Barnett. "Ko'ngillilik va atrof-muhit fuqaroligi: joy va ijtimoiy kapitalning rollari." Qishloq tadqiqotlari jurnali, vol. 24, no. 1, 2008, pp. 32-42.
- [5] Lo, Alex Y. "Yashil iqtisodiyot: nutqdan tortishuvli amaliyotlargacha." Atrof-muhit va rejalashtirish A: Iqtisodiyot va makon, jild. 48, son. 8, 2016, bet. 1541-1558.